

Wandeling langs Struikelsteentjes door de binnenstad en Wyck (60 minuten)

Verzorgd door

Fred Grünfeld, oprichter Struikelsteentjes Comité Maastricht en

Christianne Schreuder, gastconservator 'Struikelsteentjes in Maastricht'

Centre Céramique – Culturele Biografie dankt van harte alle nabestaanden die zo genereus hun herinneringen en verhalen deelden.

Centre Céramique heeft er alles aan gedaan om het copyright van alle afbeeldingen te achterhalen, en de juistheid van de teksten te staven.

Komt u desondanks toch iets tegen waarvan u denkt dat het niet correct is afgehandeld, dan stellen wij uw reactie bijzonder op prijs (marianne.lubrecht@maastricht.nl).

Foto voorkant: Inge Davis

Wandeling langs Struikelsteentjes door de binnenstad en Wyck (60 minuten). Verzorgd door Fred Grünfeld, oprichter Struikelsteentjes Comité Maastricht en

Christianne Schreuder, gastconservator 'Struikelsteentjes in Maastricht'

Informatie: www.struikelsteentjes-maastricht.nl

Wandeling langs Struikelsteentjes door de binnenstad en Wyck (60 minuten). Verzorgd door Fred Grünfeld, oprichter Struikelsteentjes Comité Maastricht en

Christianne Schreuder, gastconservator 'Struikelsteentjes in Maastricht'

1. Kleine Stokstraat 1 **Familie Wajnkowski**

Een bijzondere vriendschap: Harald en Lieske

Bernhard en Frieda Wajnkowski vluchten in 1933 met hun zoon Harald vanuit het Duitse Hamborn naar Maastricht. Zij horen vermoedelijk bij de groep vluchtelingen die zich in 1933 meldt bij het klooster Severen in Amby. Daarna vestigen ze zich in de Kleine Stokstraat 1. Het is een ruim huis met verschillende verdiepingen. Op dit adres wonen ook de weduwe Johanna Os-André en haar kinderen Simon en Mieneke. Op 28 oktober 1938 krijgen Bernhard en Frieda een dochttertje: Iza.

Samen lezen in de veranda

Op 24 augustus 1942 wordt de familie Wajnkowski opgeroepen zich te melden in de Professor Pieter Willemsstraat. Vanaf dit moment verschillen de bronnen over wat er met de leden van dit gezin gebeurt. Het hele gezin gaat op transport naar Westerbork, maar Frieda (in verwachting) en de kinderen mogen (diezelfde dag nog) terug, zegt de Joodse Raadcartotheek van Westerbork. Een andere versie stelt dat Bernhard de volgende dag op transport naar Westerbork wordt gezet en dat Frieda vanwege haar zwangerschap samen met kinderen Harald en Iza in Maastricht mag blijven.

Dat laatste zou ondersteund kunnen worden door een schrijven op 26 augustus 1942 van de Maastrichtse commissaris van politie aan de officier van justitie. De eerste meldt: "Hierbij heb ik de eer u edelachtbare te doen toekomen een lijst van Joodsche personen welke op den 25-sten augustus 1942 te Maastricht zijn aangehouden en overgegeven aan de Sicherheitspolizei, om op transport te worden gesteld naar Westerbork (Dr.)." Op de

bijgevoegde lijst staan als nummer 90 doorgestreept Sara F. Wajnkowski-Piotrkowski, Kleine Stokstraat 1 met de aantekening “proces-verbaal, moeder ziek”. Op nummer 92 staat Harald (zelfde adres) met aantekening “12 jaar”. Op nummer 92 staat Iza Wajnkowski (zelfde adres) met bij haar naam genoteerd: “3,5 jaar”. Daaruit zou geconcludeerd kunnen worden dat Frieda Wajnkowski die dag dus niet op transport is gezet.

Hoe dit ook zij, Frieda en de kinderen trekken na de 26ste augustus 1942 in bij het echtpaar Davids, aan de Hoofdstraat 36 in Amby. Lieske Slangen is tijdens de Tweede Wereldoorlog bevriend met Harald en woont een paar huizen verderop. Ze herinnert zich hoe ze samen lezen in de veranda bij haar thuis, want dat doen ze allebei graag. Annie, het zusje van Lieske, speelt graag met Iza. Harald en Iza zijn kind aan huis bij dit gezin.

Transport 74 naar Auschwitz

Op 12 november 1942 moet Frieda zich melden bij inspecteur Kraay. Hoewel hij lid is van de gemeentepolitie en meehelpt aan de verdrijving van de Joden, zorgt hij ook voor valse paspoorten en uitstel van transport. Zo stelt hij vast dat Frieda te zwak is voor transport. Zeven dagen later wordt in Maastricht dochter Stella geboren, die al na één dag, op 20 november 1942, overlijdt.

Op 9 april 1943 wordt Frieda opnieuw gearresteerd en moet zij samen met haar twee kinderen op transport naar Westerbork. Vanuit daar worden zij samen met vader Bernhard gedeporteerd naar Auschwitz. Dat gebeurt op 31 augustus 1943. Onmiddellijk na aankomst worden ze vermoord.

Familie Os

De Kleine Stokstraat 1: een huis met een trieste geschiedenis

Op 16 oktober 1912 trouwt Salomon Os uit Venlo met Johanna André uit Maastricht. Salomon is rangeerder, Johanna werkt als dienstbode en heeft al een zoon: Mauritz. Salomon en Johanna krijgen samen vier kinderen: Bernard, Michiel, Simon en Maria, die Mieneke wordt genoemd. Michiel sterft als hij twee jaar is. In 1930 overlijdt Salomon. De kinderen Os groeien op in Maastricht. Mauritz trouwt en Bernard vertrekt naar Rotterdam. Johanna woont dan in de Kleine Stokstraat 1 met Simon, die later bakker wordt, en Mieneke. Johanna's zussen Bertha en Celine met haar dochter Leneke wonen daar ook.

Brief uit kamp Westerbork

Dan volgt de oorlog. Op 21 augustus 1942 schrijft Bernard een brief vanuit kamp Westerbork aan zijn nichtje Leneke en tante Celine. De brief gaat over het leven in het kamp. "Ja, ik vind het erg al zo lang van mijn vrouw en kind af, maar enfin we zullen maar moed houden," schrijft hij op 21 augustus 1942. Hij stuurt ook een foto van een huwelijk in werkkamp Linde in Zuidwolde. In de brief doet Bernard ook de groeten aan zijn moeder. Of Leneke en Celine die nog hebben kunnen overbrengen aan Johanna, is onbekend. Enkele dagen na het schrijven van de brief worden Johanna, Bertha, Simon en Mieneke namelijk gearresteerd.

Onder escorte over de Sint-Servaasbrug

Op 25 augustus 1942 staat de twaalfjarige Pierre Lumens op de hoek van de Kleine Stokstraat en de Maastrichter Brugstraat, vlak bij het huis van de familie Os-André. In zijn herinnering is het ergens tussen twaalf en één uur wanneer hij ziet hoe Mieneke Os en haar broer Simon 'op klaarlichte dag' door de Nederlandse politie gedwongen worden samen met honderd andere Maastrichtse Joden over de Sint-Servaasbrug in de richting van het station te lopen.

Naar de Professor Pieter Willemsstraat

Vervolgens gaan allen naar de school aan de Professor Pieter Willemsstraat, de verzamelplaats voor te deporteren Joden. Pierre herkent Mieneke en Simon Os. Mieneke huilt niet, maar haar houding is terneergeslagen, zal hij later zeggen. De rol van de Nederlandse politie is overigens uitgesproken. Duitse militairen of agenten ontbreken bij deze gedwongen tocht door de Maastrichtse binnenstad, op weg naar deportatie naar kamp Westerbork.

Van kamp Westerbork via Cosel naar Auschwitz

Johanna, Bertha, Simon en Mieneke vertrekken op 28 augustus 1942 vanuit kamp Westerbork naar Auschwitz. De trein stopt in Cosel, zo'n 80 kilometer voor Auschwitz. Daar worden alle Joodse mannen tussen de vijftien en vijftig, onder wie Simon Os, met geweld van hun vrouwen en kinderen gescheiden. Vervolgens worden ze uit de trein gehaald en naar verschillende werkkampen getransporteerd om dwangarbeid voor de Duitse industrie te gaan verrichten.

Johanna, Bertha en Mieneke: onmiddellijk vermoord

Na de stop in Cosel gaat de deportatietrein met onder andere Johanna (57 jaar), Bertha (55 jaar) en Mieneke (16 jaar) verder naar Auschwitz. Bij aankomst op 31 augustus 1942 worden ze onmiddellijk vermoord.

Celine mag terug naar Maastricht

Bernard wordt op 28 februari 1943 in Auschwitz vermoord. Simon Os is op 30 april 1943 'ergens in Midden-Europa' vermoord. Op 6 juni 1943 wordt Carolina Stella, het dochttertje van Bernard, op kindertransport gezet van kamp Vught naar kamp Westerbork. Moeder Jeannette gaat ook naar kamp Westerbork. Carolina Stella overlijdt daar op 8 juni 1943. Ze is dan nog geen drie jaar oud. Jeannette wordt op 16 juli 1943 vermoord in vernietigingskamp Sobibor. Celine, de zus van Johanna Os-André, zou met haar dochter Leneke zijn ondergedoken. Celine wordt op 31 maart 1944 gearresteerd en naar kamp Westerbork gebracht. Na ruim zes maanden mag ze terugkeren naar Maastricht.

2. Kesselkade 54

Leraar klassieke talen

Leo Korn is geboren in Rüstringen (bij Oldenburg) op 20 mei 1912. Hij werkt als decorateur en leraar klassieke talen op het gymnasium. Hij is vermoord op 31 maart 1944.

Emma Korn-Leeraar is op 27 juli 1904 geboren in Maastricht. Haar ouders zijn Jacob Leeraar en Anna Claessens. Ook heeft ze een zus: Selma Leeraar, die op 10 maart 1902 geboren is. Selma wordt op 19 november 1943 vermoord in Auschwitz. Ook wordt op 5 mei 1903 een boertje of zusje dood geboren. Dit kind heeft geen naam gekregen. Emma is op 10 september 1943 vermoord in Auschwitz. Zij is dan 39 jaar oud.

Jacob Leeraar is geboren in Maastricht op 27 mei 1871. Hij trouwt in Maastricht op 17 oktober 1900 met Anna Claessens, de dochter van Joseph Claessens en Esther Croonenberg.

Gitel Korn-Nissenfeld is geboren in Przdzel (Polen) op 5 mei 1885. Zij is vermoord in

Wandeling langs Struikelsteentjes door de binnenstad en Wyck (60 minuten). Verzorgd door Fred Grünfeld, oprichter Struikelsteentjes Comité Maastricht en

Christianne Schreuder, gastconservator 'Struikelsteentjes in Maastricht'

Auschwitz op 15 december 1942.

Kindertransport

Michael Awrum Korn is geboren in Maastricht op 2 februari 1939. Hij is gedeporteerd naar kamp Vught en later met de zogenoemde 'kindertransporten' naar tussenkamp Westerbork gestuurd. De gevangenen in kamp Vught, waaronder kinderen, verlaten Vught op 5 en 6 juni 1943, om vervolgens naar Westerbork en later naar dodenkampen als Sobibor of Auschwitz gedeporteerd te worden. Op zijn minst 1269 kinderen zijn op deze 'kindertransporten' gezet. Op het kindermemorial in Vught staan de namen van de kinderen die ofwel vermoord zijn in Sobibor of in Vught al zijn omgekomen. Michael is op 4-jarige leeftijd vermoord in Auschwitz op 10 september 1943.

3. Wyckerbrugstraat 56 en 51

Wyckerbrugstraat 56: Ernst David Berets

Spioneren voor de Nederlandse Inlichtingendienst

Ernst Berets is getrouwd met de Duitse Adèle. Ze hebben een grossiersbedrijf in groenten en fruit in Krefeld. Ernst is al in Duitsland bezig met verzetsactiviteiten. Hij spioneert en brengt rapport uit aan het Nederlands consulaat. Daarbij gaat het om informatie over industriële en militaire installaties, maar ook over aantallen militairen. Als hun grossiersbedrijf in de *Kristallnacht* van 9 op 10 november 1938 wordt vernietigd, vluchten Ernst en Adèle naar Venlo. Daar begint Ernst in de Vleesstraat een bibliotheek. Later verhuizen ze naar Maastricht, waar Ernst zijn bibliotheek uitbreidt met een tijdschriftenwinkel in de

Wandeling langs Struikelsteentjes door de binnenstad en Wyck (60 minuten). Verzorgd door Fred Grünfeld, oprichter Struikelsteentjes Comité Maastricht en

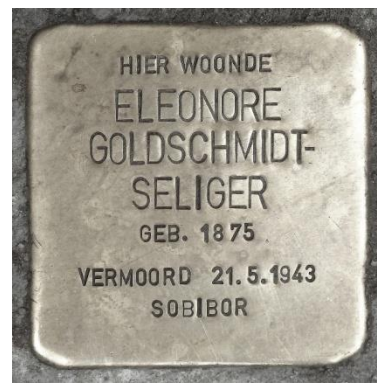
Christianne Schreuder, gastconservator 'Struikelsteentjes in Maastricht'

Dominicanerstraat. Adèle heeft een bibliotheek in hun woonhuis: de Wycker Brugstraat 56. In Maastricht gaat Ernst door met zijn verzetsactiviteiten. Regelmatig bezoekt hij een café in het Belgische Welkenraedt. Daar hoort hij treinmachinisten uit over Duitse troepenbewegingen. Deze informatie gaat, zo is pas na het openbaar worden van de processtukken gebleken, via de Nederlandse Inlichtingendienst naar de Britse geheime dienst. Berets zelf heeft waarschijnlijk gedacht dat zijn informatie niet verder kwam dan de Nederlandse Inlichtingendienst.

Op 18 mei 1940 wordt Ernst opgepakt tijdens een bezoek aan zijn moeder in Amsterdam. Hij wordt beschuldigd van spionage en hoogverraad tegen Duitsland. Na een jaar in voorarrest gaat Ernst naar de gevangenis in Münster. Dan wordt hij naar de Kingelpütz-gevangenis in Keulen gebracht. Die is berucht vanwege de martelingen die er plaatsvinden. In augustus 1942 wordt Ernst overgebracht naar de gevangenis in Berlijn-Tegel. Ondanks de slechte behandeling stelt hij het thuisfront gerust: "Du brauchst dich um mich keine Sorgen zu machen. Ich habe noch immer Sorgen um euch."

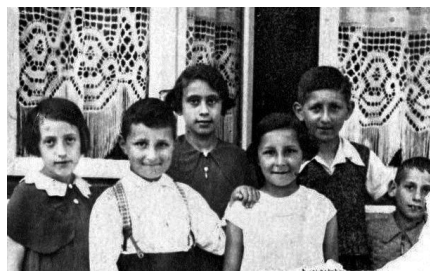
Showproces in Berlijn eindigt in Auschwitz

Tijdens zijn rechtszitting in Berlijn op 24 augustus 1942 wordt sterk benadrukt dat Ernst Joods is. Hij wordt veroordeeld tot vijf jaar gevangenisstraf met aftrek van voorarrest. In december 1942 wordt Ernst overgebracht naar Auschwitz. Daar overlijdt hij op 18 januari 1943 aan hartzwakte. Dat staat tenminste in het overlijdensregister. Waarschijnlijk is Ernst rond 8.00 uur 's ochtends doodgeschoten door kampbeul Walther Quakernack. Ook de moeder van Ernst is vermoord, evenals zeven van zijn broers en zussen. Alleen de oudste en de jongste hebben de Shoah overleefd. Dat geldt ook voor zijn echtgenote Adèle en hun twee kinderen.

Wyckerbrugstraat 51: Eleonore Goldschmidt-Seliger

Eleonore, ook wel Elly genoemd door haar familie, is geboren in het Duitse Bad Orb. Later verhuist ze naar Lich waar ze trouwt met Moritz Goldschmidt. Ze hebben twee kinderen: Gertrud en Herbert. In Lich runnen ze een grote kleding winkel. Na 1938 vlucht Eleonore en de familie van haar zoon Herbert naar Maastricht. Haar man Moritz is enkele jaren eerder gestorven.

4. Rechtstraat 35: Icek en Siegmund Gold

Vader en zoon Gold

De Pool Icek Gold (ook wel Izaäk genoemd) trouwt in 1926 in Duisburg met Rosa Kempinski. Ze krijgen twee kinderen: Jenny en Siegmund. In 1932 vluchten ze naar Nederland. Tot eind 1938 woont het gezin in de Schoolstraat in Heer. Siegmund gaat er naar de lagere school. 's Zondags neemt hij het stoomtreintje en volgt hij lessen in de synagoge in de Capucijnenstraat. In 1939 verhuist het gezin Gold naar de Rechtstraat 35. Icek verkoopt textiel voor markten en winkels.

Apart onderwijs voor Joden

Siegmund heeft net zijn eerste jaar afgerond aan de openbare HBS aan de Helmstraat als in de zomervakantie van 1941 Duitse verordeningen tegen Joden worden uitgevaardigd. Vanaf dat ogenblik moeten Joodse leerlingen apart worden onderwezen. Ongeveer achttien Joodse leerlingen van het middelbaar onderwijs moeten hun klas verlaten. In oktober 1940 doet de 13-jarige Siegmund zijn bar mitswa.

Joodse les van Louis Gobes

Siegmund moet ter voorbereiding een hoofdstuk uit de Thora, de Parsje, voorzingen en krijgt hiervoor les van godsdienstleraar Louis Gobes. Jenny herinnert zich dat er zinnen in de Tenach staan waarvan meneer Gobes een rood hoofd kreeg. “Dat slaan we over, dat is niet belangrijk,” zei hij dan. Later probeerden broer en zus dit zelf te vertalen, maar meestal werden ze niet veel wijzer. “Wat zou ‘hij bekende haar’ toch betekenen?”

Icek: vermoord in Auschwitz

Als reactie op een aanval op een Duitse militair arresteren de nazi's tien willekeurig gekozen Maastrichtse mannen, onder wie Icek Gold. Hij wordt op 9 september 1941 opgesloten in de Maastrichtse gevangenis en op 11 september 1941 overgebracht naar kamp Amersfoort. Negen mannen keren terug naar Maastricht. Vanwege zijn Joodse afkomst geldt dat niet voor Icek. Zijn vrouw en kinderen wachten op het station tevergeefs op zijn terugkeer. Icek Gold wordt van kamp Amersfoort naar kamp Westerbork getransporteerd en vervolgens op 16 juli 1942 naar Auschwitz gestuurd. Hier wordt hij op 18 augustus 1942 vermoord.

Siegmund: vermoord in Midden-Europa

Siegmund wacht een soortgelijk lot. In november 1942 halen twee Nederlandse politieagenten hem met zijn moeder en zijn zus thuis op. Via de kampen Westerbork, Theresienstadt en Auschwitz komt Siegmund terecht in Gross Rosen. Vanwege de nadering van de geallieerden wordt dit kamp volledig platgebrand. Siegmund moet samen met de rest van de overlevenden naar Buchenwald lopen. Deze, en andere tochten, staan bekend als dodenmarsen, omdat het merendeel van de deelnemers sterft door een combinatie van

uitputting, honger en ziekte. Het is niet bekend of Siegmund Buchenwald heeft bereikt. Het Rode Kruis deelt mee dat hij op 2 mei 1945 op 18-jarige leeftijd is vermoord 'ergens in Midden-Europa'.

5. Alexander Battalaan 2B, 45B, 74

Alexander Battalaan 2B: Werner Benno en Rudolf Ludwig van Gelder

De vader van Rudolf en Werner heette Leo (ook wel Leijzer genoemd) van Gelder, een avontuurlijke man. Zijn voorouders vestigden zich in de 18^e eeuw in Aalten bij Winterswijk en namen daarom wellicht de naam Van Gelder aan in de Napoleontische tijd. Hij was fotograaf en emigreerde in 1893 naar Chicago. Dat duurde niet lang, want een paar jaar later keerde hij terug naar Europa en vestigde zich in Duitsland. Eerst in Halberstadt en daarna in Essen. Daar trouwde hij met Johanna. Het echtpaar kreeg drie kinderen: Irma Friederike in 1901, Rudolf Ludwig in 1908 en Werner Benno in 1909. Ze zijn alle drie opgegroeid in Essen.

In augustus 1933 verhuisde het gezin naar Nederland. Dat is natuurlijk geen toeval. In januari van dat jaar was Hitler aan de macht gekomen en vrijwel onmiddellijk begonnen de nazi's met hun anti-joodse maatregelen.

Vader, moeder en de drie kinderen Van Gelder hadden de Nederlandse nationaliteit zodat ze zich zonder problemen in Nederland konden vestigen.

Ze woonden aanvankelijk in Den Haag, maar in 1937 verhuisden de broers Rudolf en Werner van Gelder naar Maastricht. Ze staan geregistreerd als haringventers. Beiden zijn ongehuwd.

Een jaar later volgde hun moeder. Zij overleed al snel. Pas in 1939 komt hun vader naar Maastricht. Eerst woont hij aan de Sint Nicolaasstraat 54. Hij en zijn twee zonen staan op 6 mei 1941 geregistreerd, op de Alexander Battalaan 2b.

Op 25 augustus 1942 vond de verplichtte melding plaats in Maastricht. Men moest zich melden in het schoolgebouw van de Professor Pieter Willemsstraat.

Waarvoor moest men zich melden?

Ik citeer: 'Voor eventuele deelname aan een, onder politietoezichtstaande werkverruiming in Duitsland'.

Ook Werner en Rudolf van Gelder en hun vader ontvingen zo'n oproep. Maar zij moeten de bui hebben zien hangen. Zij wisten wat er in Duitsland gebeurde, zij zullen zich gerealiseerd hebben dat de ultieme deportatie en de uiteindelijke vernietiging ook hen te wachten stonden.

Ze trokken hun conclusie. Want wat lezen we in het Algemeen Politieblad, nr. 27 van 17 september 1942?

De Commissaris van Politie te Maastricht verzoekt daarin 'opsporing, aanhouding en voorgeleiding van zowel Rudolf als Werner van Gelder', beiden vishandelaren. Zij hadden allebei zonder de vereiste vergunning de stad verlaten. Zij staan vermeld als 'voortvluchtig' op de lijst die behoort bij de brief van de Maastrichtse commissaris van politie aan de officier van justitie van 26 augustus 1942. Ze moeten dus zijn ondergedoken, evenals hun vader.

Werner Benno van Gelder werd op 20 mei 1944 gearresteerd in Voorburg. Vermoedelijk zat hij met zijn broer Rudolf op hetzelfde adres ondergedoken. Na arrestatie werden de arrestanten direct overgebracht naar de gevangenis Scheveningen en vandaar naar Westerbork op 3 juni 1944. Daar worden ze opgesloten in een strafbarak (om precies te zijn in barak 67). Hier kwamen Joden terecht, die zich hadden onttrokken aan maatregelen van de bezetter. Met name opgepakte onderduikers. Deze gevangenen werden kaalgeschoren en kregen gevangenskleding. Anne Frank kwam hier precies twee maanden later terecht.

Op 31 juli van dat jaar, 1944, worden de twee broers op transport gezet van Westerbork naar Theresienstadt. Vandaar gaan ze op 28 september naar Auschwitz. Dit betreft een groep van 3000 Joden. De broers Van Gelder behoren tot de weinige overlevenden. Ze blijven maar kort in Auschwitz. In de tweede helft van 1944 begonnen de Duitsers, omdat het Rode Leger naderde, Auschwitz te ontruimen. Toen volgden de lange voettochten naar andere, meer westelijk gelegen kampen. Dit waren de beruchte dodenmarsen. Een zo'n kamp was Dachau bij München. Beide broers kwamen daar aan op 10 oktober 1944. Maastricht is dan al een maand bevrijd.

Rudolf (gevangene nummer 115655) overleed daar op 5 december 1944. Maar Werner (gevangene nummer 116265) heeft de bevrijding door de Amerikanen op 29 april 1945 nog meegemaakt. Daarna ontbreekt van hem elk spoor. Hij is in mei 1945 in Beieren overleden. Rudolf en Werner zijn op 36 en 35 jarige leeftijd vermoord. Ook hun zus Irma Friederike, die coupeuse was is met haar man, Isidore Eduard Kaas en hun dochtertje Jeanette, in Auschwitz vergast. Slechts de vader die ook zijn beide broers verloor in de Shoah heeft het overleefd en heeft in 1945 nog in Maastricht een oproep geplaatst voor opsporing van zijn kinderen. Tevergeefs zoals we nu weten maar daaraan danken wij wel de enige foto's van Werner en Rudolf van Gelder en krijgen toch nog een gezicht.

hij 20/17 004/4

Wie kan inlichtingen geven over het verblijf van :

Rudolf v. Gelder

Werner v. Gelder

1. **Van Gelder, Rudolf**, geb. 10 Sept. 1908
 2. **Van Gelder, Werner**, geb. 7 Dec. 1909 uit Maastricht, beiden op 28 Sept. 1944 van Theresienstadt naar Auschwitz vervoerd en hier op 13 Oct '44 nog gezien.
 3. **Kaas, Isidore**, geb. 30 Mei 1900 uit Den Haag en zijn vrouw
 4. **Kaas-Van Gelder, Irma**, geb. 24 Maart 1901, van Westerbork den 16 Oct. 1942 naar Kosel (Opper-Silezie) de heer Kaas werd waarschijnlijk van Kosel overgebracht naar een der volgende werkkampen : Niederkirch, St. Annaberg, Sakrau of Gogolin, Mevr. Kaas en kind zijn waarschijnlijk doorgezonden naar Auschwitz of Birkenau.
 5. **Van Gelder, Abraham**, geb. 19 Juli 1872, uit Amsterdam, hij werd op 9 Febr. 1943 van Westerbork vermoedelijk naar Auschwitz of Birkenau gebracht.
 6. **Van Gelder, Salomon**, geb. 21 Oct. 1874 uit Amsterdam en
 7. **Van Gelder-Rausnitz, Betty**, geb. 4 Juni 1870, zij zijn beide op 25 Sept. '42 vanuit Westerbork op transport gesteld met vermoedelijke bestemming Auschwitz-Birkenau.
 8. **Van Gelder, Alfred**, geb. 7 Aug. 1899 uit den Haag, en zijn echtgenote
 9. **Van Gelder-Van Dijk, Julie** geb. 18 Juni 1901, beiden werden op 9 Oct. '42 vanuit Westerbork op transport gesteld naar Kosel, waarna de man werd doorgezonden naar een der volgende doorgangskampen: Niederkirch, St. Annaberg, Sakrau of Gogolin en de vrouw vermoedelijk naar Auschwitz-Birkenau.
 10. **Poppers, Mozes Simon**, ongeveer 80 jaar, uit Apeldoorn.
 11. **Dauids-Poppers, Saartje**, geb. 8 Sept. 1869, op 27 April 1943 vanuit Westerbork naar Sobibor gedeporteerd.
 12. **Woudstra, Israel**, geb. 21 Dec. 1901 en zijn vrouw
 13. **Woudstra-Dauids, Elisabeth**, geb. 23 April 1899 en hunne beide kinderen
 14. **Woudstra, Florentina**, geb. 23 Aug. 1935, en
 15. **Woudstra, Andries John**, geb. 28 Dec 1936, deze laatste 4 personen werden op 29 Juni 1943 van Westerbork naar Sobibor gedeporteerd.
 16. **Gunters, Willem J.**, geb. 16 Mei 1905, uit Den Haag, werd zomer '44 van Vught naar Oranienburg (Heinkel Werke) en van hieruit in October 1944 vermoedelijk naar Sachsenhausen gebracht.
- Berichten worden gaarne verwacht aan het adres: **LEO VAN GELDER, Meerssenerweg 313, Maastricht.**
- S.V.PL. AANPLAKKEN.

Alexander Battalaan 45B: Max Salomon

Broer Max Salomon en zijn gezin

Op 20 mei 1942 zijn tien notabele leden van de Joodse gemeenschap gearresteerd als represaillemaatregel vanwege het verwijderen van de bordjes met het opschrift 'Voor Joden verboden' door onbekenden. Onder hen de koopman Max (Marcus) Salomon. Na enkele dagen wordt Max met twee anderen, Eduard von Geldern en Salomon Brünn, die gemengd gehuwd zijn, vrijgelaten. Voor deze drie werden anderen gearresteerd, waaronder zijn broer Louis. Broer Max Salomon wordt op 13 oktober 1942 opnieuw gearresteerd en ditmaal met het hele gezin – inclusief zijn echtgenote Sophie, hun zonen Bernard, Manus (roepnaam Emiel of Miel), Louis en dochter Rosalie (ook wel Roos genoemd) – gedeporteerd naar doorgangskamp Westerbork. De kinderen zijn in juni 1943 met het zogenoemde kindertransport uit Vught via Westerbork op transport gesteld naar vernietigingskamp Sobibor. Het 68ste transport van Westerbork naar Sobibor op dinsdag 8 juni 1943 telde 3017 personen, en daarmee is dit het transport met het hoogste aantal gedeporteerden in de periode 15 juli 1942 tot en met 13 september 1944. De ouders blijven acht maanden in Westerbork. Daar zullen zij hun broer en oom Léonard Salomon hebben ontmoet die van 11 november 1942 tot 4 mei 1943 in Westerbork zit voor hij naar Sobibor wordt gedeporteerd. Een maand later, op 8 juni, worden ook Max, zijn vrouw Sophie en hun kinderen Bernard en Louis op transport gesteld naar vernietigingskamp Sobibor. Deze trein komt op 11 juni 1942

aan in Sobibor. Meteen na aankomst wordt iedereen vermoord. Max is dan 45, Sophie 38, Bernard 13 en Louis 7 jaar oud.

Hun oudste dochter Rosalie en zoon Manus zijn eerst naar Auschwitz en van daaruit naar Bergen-Belsen gedeporteerd. Zij hebben de oorlog overleefd. Na de oorlog emigreren zij naar Canada.

Alexander Battalaan74: Louis Salomon

Louis Salomon

Louis Salomon woont met zijn vrouw Yvonne Salomon-Mertens en hun twee kinderen Roos en Jeanny aanvankelijk in de Gubbelstraat 17. Daarna verhuizen ze naar de Grote Gracht, de Statensingel, en uiteindelijk naar de Grote Staat. In 1938 verhuist het gezin naar de Alexander Battalaan 74. Vanuit al deze locaties handelt Louis in textiel en ondergoed. Ook staat hij met zijn vrouw op de markt, iets waaraan zijn dochter Jeanny (*1929) goede herinneringen heeft.

Joods verzet

Louis is zeer actief in Maastricht. Zo speelt hij in het eerste elftal van mvv. In de oorlog werkt hij in het verzet en heeft contacten in Antwerpen en Amsterdam. In het verzet is hij contactpersoon voor een Belgische verzetsgroep: de Witte Brigade. Wanneer eind mei 1941

Joden niet meer naar de bioscoop mogen, haalt Louis 16 mm geluidsfilms uit Amsterdam om die in zijn huis aan de Alexander Battalaan te vertonen.

Louis is met zijn vrouw Yvonne in Amsterdam wanneer op 20 mei 1942 tien Joodse mannen worden opgepakt als represaillemaatregel door de Duitsers. Zijn broer Max is een van de tien gearresteerde Joden. Een dag later bonzen de nazi's op de deur van het huis aan de Battalaan om Louis op te halen. Zij dreigen bij de twee dochters dat Louis zich uiterlijk 26 mei 1942 voor 16.00 uur bij de *Sicherheitsdienst* (SD) in het 'Witte Huis' aan de Sint Lambertuslaan 7 (op de hoek van de Prins Bisschopssingel) moet melden. Doet hij dat niet, dan zal dat ernstige gevolgen hebben voor de tien reeds gearresteerde gijzelaars. De dochters geven dit door aan hun vader in Amsterdam. Dat Louis in het verzet zit, komt door verraad in Maastricht aan het licht. In Amsterdam wordt hem aangeraden niet terug te keren maar onder te duiken. Louis is niet alleen bevreesd voor zijn broer, zijn vrouw en kinderen maar ook voor het lot van de gijzelaars. Hij besluit daarom wel terug te keren en zich te melden bij de SD in het 'Witte Huis'. Bij aankomst wordt zijn echtgenote Yvonne meteen van de trap getrapt; Louis wordt gevangengezet. Hij blijft veertien dagen in de gevangenis in Maastricht en wordt dan eerst naar Vught en vervolgens naar Amersfoort overgebracht. Dat Louis gemengd getrouwd is, mag niet baten omdat de nazi's hem verdenken van verzetsactiviteiten. Sophie laat na het wegvoeren van haar man de textielzaak op haar naam zetten. Op deze manier kan ze de winkel voortzetten en haar gezin onderhouden.

Louis valt in handen van kampbeul

In kamp Amersfoort wordt Louis betrappt wanneer hij een medegevangene een tomaat geeft. Voor straf wordt hij op 2 juli 1942 in een hondenhok gezet. De Duitse kampbeul Hugo Hermann Wolf dwingt hem een hond na te doen en trapt hem vervolgens dood. Louis is dan 42. Hugo Hermann Wolf wordt na de oorlog voor het gerecht in Amsterdam in 1947 tot levenslang veroordeeld. Louis Salomon ontvangt in 1981 postuum het Verzetshedenkingskruis dat nu in Oorlogsmuseum Overloon is te zien.

Werkelijk geliefd door ouders

‘Mijn zus Roos en ik,’ zegt dochter Jeanny in 2016, ‘zijn door onze ouders werkelijk geliefd. Ik kan niet anders zeggen dan dat het, ondanks het zware leed dat ons gezin heeft getroffen, een grote eer is geweest Louis Salomon en Yvonne Salomon-Mertens als ouders te hebben gehad. Een heel grote eer.’

6. Stationsstraat 31: Victor Hertzdahl

Ondernemer uit Sittard

Victor Hertzdahl is op 3 augustus 1887 in Sittard geboren. Eenmaal volwassen wordt hij directeur van het kledingwinkelbedrijf Wolf & Hertzdahl. Samen met zijn broer Sylvain is hij verantwoordelijk voor de vestigingen in Heerlen, Maastricht en Sittard plus het confectieatelier. Na zijn huwelijk in 1919 woont Victor met zijn echtgenote Marie en hun kinderen Thilly en Karel in de Stationsstraat 31. Als de situatie eind jaren '30 steeds grimmiger wordt, overweegt hij om met zijn gezin naar Amerika te vluchten. Uiteindelijk besluit hij toch in Maastricht te blijven omdat hij zijn personeel, gezien de moeilijke omstandigheden, niet in de steek wil laten. Op 21 mei 1942 pakt de *Sicherheitspolizei* Victor op. Hij is een van de mannen – vooral vooraanstaande Joden – die worden getroffen door de eerste arrestatie van tien Joden in Limburg. De actie is een ongekend felle reactie op een

protestactie: het weghalen van een bord met de tekst 'Verboden voor Joden' uit het Maastrichtse stadspark. Zijn familie probeert hem nog vrij te krijgen. De *Sicherheidsdienst* (SD) is bereid Victor te laten gaan, mits zijn zoon Karel diens plaats inneemt. Victor weigert. Twee maanden na zijn arrestatie wordt Victor op 16 juli 1942 vanuit kamp Amersfoort via Westerbork naar Auschwitz getransporteerd. Daar wordt hij op 30 september 1942 vermoord. Victor is dan 55.

Marie overleeft Auschwitz

Victors echtgenote en kinderen proberen tevergeefs naar Zwitserland te vluchten. Ze gaan naar Brussel en worden daar verraden. De kinderen weten te ontkomen en vinden een onderduikadres in Smeermaas. Marie wordt via kamp Mechelen (kazerne Dossin) op 19 april 1943 naar Auschwitz-Birkenau (II) gedeporteerd. Marie overleeft de ontberingen in Auschwitz. Na de oorlog wordt ze herenigd met haar kinderen Thilly en Karel.

7. Wilhelminasingel 88: Esther Kozenicki

Wandeling langs Struikelsteentjes door de binnenstad en Wyck (60 minuten). Verzorgd door Fred Grünfeld, oprichter Struikelsteentjes Comité Maastricht en

Christianne Schreuder, gastconservator 'Struikelsteentjes in Maastricht'

Nieuw adres onbekend

Esther Kozenicki wordt geboren in Düsseldorf. Vlak voordat het naziregime aan de macht komt, woont ze daar met moeder Neche Kozenicki-Fessel, vader Joseph en broer Felix. Haar ouders komen beiden uit Polen. Het gezin vlucht naar Maastricht en gaat wonen aan de Wilhelminasingel op nummer 88. Wat we weten over Esther, hebben we van haar jeugdvriendin Catrien Hein-Hardenberg. Esther en Catrien zijn vanaf het eerste jaar klasgenoten op de Stedelijke HBS in de Helmstraat. Als snel worden ze vriendinnen. Catrien leert de Kozenicki's kennen als een gelovig Joods gezin. In de zomer van 1941 krijgt Esther te horen dat ze als Joods meisje niet langer gezamenlijk onderwijs mag volgen met niet-Joodse leerlingen. Vanaf dat moment zit ze niet langer bij Catrien in de klas. Het gezin Kozenicki behoort tot de eerste groep Joden die wordt opgeroepen om zich op 25 augustus 1942 te melden. Mevrouw Kozenicki-Fessel ontbreekt die dag. Ze is naar het ziekenhuis gebracht. Op 4 november 1942 wordt ze alsnog naar Westerbork gestuurd.

'Ik kom nooit meer terug'

Joseph, Esther en Felix komen in de avond van 25 augustus aan bij de school in de Professor Pieter Willemsstraat. Catrien heeft de dag bij hen doorgebracht en loopt nu mee naar het verzamelpunt. Esther weet dan al heel zeker dat ze nooit meer terug zullen komen. Hoewel Joseph Kozenicki textielhandelaar is, werkt hij in Westerbork als elektricien. Esther schrijft vanuit Westerbork brieven aan Catrien. Ze mag alleen op 'schrijfdag' corresponderen. Het leven in Westerbork heeft grote invloed op Esther: "Ik heb hier allemaal heel andere ideeën gekregen ... Je zou werkelijk opkijken hoe ik nu over bepaalde dingen denk," schrijft ze op 16 juli 1943. De moeder van Catrien verbrandt de brieven nadat Catrien ze heeft gelezen. Catrien weet twee brieven van Esther te verstoppen. Vrij snel na de laatste brief krijgt Catrien een adreswijziging met de vermelding: "nieuw adres onbekend". Het gezin Kozenicki wordt op 20 juli 1943 op het 72ste en laatste transport vanuit doorgangskamp Westerbork

naar vernietigingskamp Sobibor gezet. Op 23 juli 1943 wordt het hele gezin daar vermoord, vermoedelijk meteen na aankomst.

Wandeling langs Struikelsteentjes door de binnenstad en Wyck (60 minuten). Verzorgd door Fred Grünfeld, oprichter Struikelsteentjes Comité Maastricht en

Christianne Schreuder, gastconservator 'Struikelsteentjes in Maastricht'